

Σύγχρονες ανδρικές ταυτότητες στην παιδική λογοτεχνία: η περίπτωση του βιβλίου *Τα Αγόρια*

Καρανικολάου Θεοπούλα (Λίνα)

Μεταδιδακτορική ερευνήτρια, ΠΤΔΕ, Α.Π.Θ.

Διδάσκουσα Παιδικής Λογοτεχνίας ΕΔΒΜ, ΤΕΠΑΕ, Α.Π.Θ.

karanikolaoulina@gmail.com

Περίληψη

Κατά τις τελευταίες δεκαετίες, διεθνείς και διαχρονικές έρευνες έχουν αναδείξει την άνιση και στερεοτυπική απεικόνιση των δύο φύλων στην παιδική λογοτεχνία. Όπως έχει φανεί, τα έμφυλα στερεότυπα διαμορφώνουν και αναπαράγουν προκαταλήψεις, οι οποίες διαπερνούν όλες τις πτυχές της καθημερινής ζωής. Η επαναλαμβανόμενη απεικόνιση των παραδοσιακών έμφυλων ρόλων σε μέσα επικοινωνίας, τα οποία λειτουργούν και κοινωνικοποιητικά, ενισχύει την πατριαρχική δομή της κοινωνίας. Η παιδική λογοτεχνία αποτελεί ένα βασικό μέσο μετάδοσης ιδεολογιών και αξιών στο μικρό παιδί, καθώς μέσω των απεικονίσεών της, του παρέχει κοινωνικά αποδεκτά πρότυπα συμπεριφοράς, συμβάλλοντας έτσι στη διαμόρφωση των αντιλήψεων του για τον κόσμο και τον εαυτό του. Κατ' αυτόν τον τρόπο, συντελεί μεταξύ άλλων και στην διαμόρφωση της ταυτότητας του φύλου του παιδιού, μιας διαδικασίας που σχετίζεται με την αυτοεικόνα και αυτοεκτίμηση του ατόμου. Παρά το γεγονός ότι ερευνητικά έχει δοθεί μεγαλύτερη βαρύτητα στις αρνητικές επιπτώσεις των έμφυλων στερεοτύπων στη ζωή και τις μετέπειτα επιλογές των κοριτσιών, η ανάπτυξη των ανδρικών σπουδών κατά τις τελευταίες δεκαετίες ανέδειξε ότι οι παραδοσιακοί έμφυλοι ρόλοι μπορεί να είναι εξίσου δυσλειτουργικοί και περιοριστικοί και για τα αγόρια. Μέσα από τέτοιες συνειδητοποιήσεις, η παιδική λογοτεχνία, αναγνωρίζοντας τον κοινωνικοποιητικό της ρόλο, επιχειρεί πιο ισότιμες απεικονίσεις των φύλων, απαλλαγμένες από περιοριστικά κλισέ. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο *Τα Αγόρια*, το οποίο τόσο κειμενικά όσο και εικονογραφικά παρουσιάζει μια ευρεία γκάμα σύγχρονων ανδρικών ταυτοτήτων.

Λέξεις-κλειδιά: φύλο, ταυτότητα, παιδική λογοτεχνία, ανδρικές σπουδές

Abstract

In recent decades, international studies have highlighted the unequal and stereotypical representation of the two genders in children's literature. Gender stereotypes shape and reproduce biases that penetrate all aspects of everyday life. The repeated depiction of traditional gender roles in media, which also serve a socializing function, reinforces the patriarchal structure of society. Children's literature is a fundamental medium for transmitting ideologies and values to young children, as it provides socially acceptable

behavioral models through its portrayals. In doing so, it contributes to the formation of their perceptions about the world and themselves. In this way, children's literature plays a role in shaping a child's gender identity, a process closely linked to self-image and self-esteem. While research has often focused more on the negative effects of gender stereotypes on girls' lives and future choices, the development of men's studies in recent decades has shown that traditional gender roles can be equally dysfunctional and limiting for boys. Through such realizations, children's literature, acknowledging its socializing role, attempts to present more egalitarian representations of gender, free from limiting clichés. A notable example is the illustrated children's book *The Boys*, which, both in its text and illustrations, presents a wide range of contemporary male identities.

Keywords: gender, identity, children's literature, male studies

Η ταυτότητα του φύλου

Η διαμόρφωση της έμφυλης ταυτότητας του ατόμου αποτελεί μια σύνθετη διαδικασία, η οποία παίζει καθοριστικό ρόλο στην μετέπειτα κοινωνικοποίησή του. Όπως έχει φανεί ερευνητικά, τα παιδιά διαμορφώνουν απόψεις και συμπεριφορές αναφορικά με τις διαφορές μεταξύ αγοριών και κοριτσιών, από τα πρώτα κιόλας χρόνια της ζωής τους (Aina & Cameron, 2011· Plumm, 2018). Πιο συγκεκριμένα, η αντίληψη ότι οι άνθρωποι διαχωρίζονται ως προς το φύλο μπορεί να εμφανιστεί από τους πρώτους 18 με 24 μήνες της ζωής του παιδιού (Martin *et al.*, 2017). Μέχρι την ηλικία των τεσσάρων, τα παιδιά αντιλαμβάνονται ότι το φύλο αποτελεί σημαντικό συστατικό του εαυτού (Taylor, 2003).

Σύμφωνα με την θεωρία του σχήματος φύλου της Bem (1983), τα παιδιά μαθαίνουν να είναι αρσενικά ή θηλυκά, αφομοιώνοντας χαρακτηριστικά τα οποία σχετίζονται με το φύλο τους, ενώ κατηγοριοποιούν τον εαυτό τους μέσα στα πλαίσια του φύλου που τους ανατίθεται. Έως την ηλικία των τεσσάρων ή πέντε ετών, τα παιδιά έχουν αναπτύξει γνωστικά σχήματα φύλου (gender schemas), τα οποία τους επιτρέπουν να επιδεικνύουν έμφυλα προσδιορισμένες συμπεριφορές, όπως το να προτιμούν την διάδραση με συνομήλικους του ίδιου φύλου και να εμπλέκονται σε δραστηριότητες οι οποίες χαρακτηρίζονται πολιτισμικά ως αρσενικές ή θηλυκές. Κατά τα πέντε με οκτώ έτη, τα παιδιά φαίνεται να έχουν διαμορφώσει άκαμπτες αντιλήψεις αναφορικά με τους ρόλους των δύο φύλων, σε βαθμό που «αστυνομεύουν» οποιαδήποτε απόκλιση (Lehr, 2001). Αυτός ο αυστηρός διαχωρισμός αρρενωπότητας και θηλυκότητας, ο οποίος οδηγεί σε αναπαραγωγή συγκεκριμένων έμφυλων ρόλων, επηρεάζει την ανάπτυξη των παιδιών, καθώς η διαμόρφωση της έμφυλης ταυτότητάς έχει φανεί πως σχετίζεται άμεσα με την αυτό-εικόνα και αυτό-εκτίμηση του ατόμου (Hamilton *et al.*, 2006).

Η έννοια της ταυτότητας περιλαμβάνει τον τρόπο με τον οποίο σκεφτόμαστε για τον εαυτό μας, τους γύρω μας αλλά και όσα θεωρούμε ότι σκέφτονται οι άλλοι για εμάς (Kidd, 2002). Παρά το γεγονός ότι για αρκετές δεκαετίες η επιστήμη ήταν στραμμένη στην αναζήτηση μιας συνεκτικής, σταθερής και εγγενούς ουσίας, η οποία προκαθόριζε την διαμόρφωση της έμφυλης ταυτότητας, η μεταδομιστική και μεταμοντέρνα θεώρηση

απέκδυσε την ταυτότητα του φύλου από τους ουσιοκρατικούς συνειρμούς. Κομβικό σημείο για αυτή την σύγχρονη θεώρηση του φύλου αποτέλεσε ο διαχωρισμός του βιολογικού από το κοινωνικό φύλο, ο οποίος προέκυψε ως αποτέλεσμα του δεύτερου φεμινιστικού κύματος και της ανάπτυξης των σπουδών queer κατά τις δεκαετίες 1960 και 1970 (Zhan, 2010). Σύμφωνα με αυτόν τον διαχωρισμό το κοινωνικό φύλο (gender) αφορά τις κατηγορικές διαφοροποιήσεις μεταξύ αρρενωπότητας και θηλυκότητας που προκύπτουν από κοινωνικές κατασκευές, ενώ το βιολογικό φύλο (sex) αφορά τις βιολογικές διαφορές μεταξύ θηλυκών και αρσενικών (Holmes, 2007). Οι δύο αυτές κατηγορίες είναι συχνά δύσκολο να διαχωριστούν, καθώς οι κοινωνικές νόρμες γύρω από την αρρενωπότητα και την θηλυκότητα είναι αλληλένδετες και ενσωματωμένες στην εκάστοτε κουλτούρα.

Μέσα στο ευρύτερο πλαίσιο αναζήτησης της έμφυλης ταυτότητας και των ρόλων που προκύπτουν από αυτήν, δημιουργήθηκαν και αναπτύχθηκαν οι ανδρικές σπουδές, οι οποίες εστιάζουν ερευνητικά, κυρίως στους ανδρικούς έμφυλους ρόλους και την έννοια της αρρενωπότητας. Ακολουθώντας τις θεωρητικές εξελίξεις αναφορικά με την θέαση του φύλου, οι ανδρικές σπουδές φαίνεται να μετατόπισαν την προσέγγιση της ανδρικής ταυτότητας από τον βιολογικό ντετερμινισμό στον κοινωνικό κονστρουκτιβισμό (Zhan, 2010). Έτσι, σήμερα η ανδρική ταυτότητα προσεγγίζεται μέσα σε ένα κοινωνικοπολιτικό πλαίσιο, το οποίο μπορεί να περιλαμβάνει κοινωνικές παραμέτρους όπως ιδεολογίες, σχέσεις εξουσίας και εθνικές ταυτότητες.

Βέβαια, αξίζει να σημειωθεί, πως η ανδρική ταυτότητα δεν παύει να ανήκει στην ευρύτερη θεματική της ταυτότητας του φύλου. Ως εκ τούτου, η μελέτη της ανδρικής ταυτότητας θα πραγματοποιείται πάντα σε κάποιο βαθμό σε συνάρτηση με τις σχέσεις των φύλων. Εξάλλου, όπως υποστήριξε ο Jung αναφερόμενος σε αρχέτυπες έννοιες, κάθε άνδρας φέρει και μία εσωτερική θηλυκή πλευρά προσωπικότητας (anima) και αντίστοιχα κάθε γυναίκα φέρει μια εσωτερική αρρενωπή πλευρά (animus). Έτσι, υποστήριξε ότι προκειμένου να αναπτύξει μια ολοκληρωμένη πλευρά εαυτού, ο άνδρας θα πρέπει να εναρμονιστεί με το εγγενές θηλυκό του κομμάτι (Jung, 1953). Ως εκ τούτου, η πληρέστερη μελέτη της ανδρικής ταυτότητας πραγματοποιείται συσχετιστικά με εκείνη της γυναικείας.

Η παιδική λογοτεχνία και η επιδραστικότητά της

Η παιδική λογοτεχνία αποτελεί αγαπημένη και συχνή ασχολία των μικρών παιδιών, ιδιαιτέρως κατά την προσχολική ηλικία. Τα παιδιά έρχονται σε πολύ συχνή επαφή με βιβλία, τόσο στο σπίτι όσο και στο σχολείο, εφόσον η παιδική λογοτεχνία εμπεριέχεται στο ημερήσιο πρόγραμμα του νηπιαγωγείου. Αυτό συμβαίνει καθώς το παιδικό βιβλίο έχει φανεί ότι μπορεί να είναι πολλαπλά ωφέλιμο για το παιδί, βοηθώντας το να αναπτυχθεί γλωσσικά, καλλιεργώντας την φαντασία και την αισθητική του και φυσικά ψυχαγωγώντας το. Πέρα όμως από τα παραπάνω, μία από τις βασικότερες λειτουργίες των παιδικών βιβλίων είναι ότι δρουν κοινωνικοποιητικά για το μικρό παιδί. Πιο συγκεκριμένα, τα βιβλία παρουσιάζουν, συχνά για πρώτη φορά στα παιδιά, τις ισχύουσες

κοινωνικές αξίες (Gooden & Gooden, 2001), βοηθώντας τα έτσι να κατασκευάσουν γνωστικά σχήματα και να διαμορφώσουν μια εικόνα της κοινωνικής πραγματικότητας (Burr, 2003). Έτσι, αυτές οι φαινομενικά απλοϊκές ιστορίες με τις πολύχρωμες εικόνες μπορούν να επηρεάσουν την σκέψη των παιδιών και κατ' επέκταση τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβάνονται τον κόσμο (Huck, 2006). Για την Nikolajeva (2003), τα παιδικά βιβλία δεν μπορούν να ιδωθούν απλά ως ευχάριστες ιστορίες, αλλά ως ένα μέσο το οποίο έχει την δυνατότητα να βοηθήσει το παιδί να αντιληφθεί καλύτερα τον εαυτό του και τους άλλους, μέσα από μια σύνθετη αλληλεπίδραση ιδεών και αξιών. Επιπροσθέτως η παιδική λογοτεχνία, παρουσιάζοντας στα παιδιά μια ποικιλία χαρακτήρων και καταστάσεων, τα βοηθάει να διαχειριστούν σύνθετα συναισθήματα, να αναπτύξουν ενσυναίσθηση, αλλά και να διαμορφώσουν κοινωνική ευαισθητοποίηση (Hassinger-Das *et al.*, 2020).

Αναγνωρίζοντας την κοινωνικοποιητική λειτουργία της παιδικής λογοτεχνίας, οι φεμινίστριες, ήδη από την δεκαετία του 1970, έστρεψαν την προσοχή τους στις έμφυλες απεικονίσεις των παιδικών βιβλίων, καθώς τις ενδιέφερε να μελετήσουν τους τρόπους με τους οποίους συντηρούνταν η έμφυλη ανισότητα στο πλαίσιο κοινωνικών πρακτικών, όπως η παιδική λογοτεχνία (McCabe *et al.*, 2011). Έκτοτε, οι απεικονίσεις των δύο φύλων στην παιδική λογοτεχνία έχουν μελετηθεί εκτενώς και διαχρονικά, αποκαλύπτοντας μια συχνά επίμονη αναπαραγωγή έμφυλων στερεοτύπων στα παιδικά βιβλία. Οι έμφυλες προκαταλήψεις των αφηγήσεων μπορούν να εντοπιστούν κυρίως είτε μέσα από την συχνότητα με την οποία ένα φύλο εμφανίζεται σε πρωταγωνιστικό ρόλο, είτε μέσα από τους τρόπους με τους οποίους απεικονίζεται το κάθε φύλο στην εκάστοτε ιστορία (Brower, 2016).

Η πρώτη αξιοσημείωτη έρευνα που μελέτησε την απεικόνιση των δύο φύλων στα παιδικά βιβλία ήταν αυτή των Weitzman, Eifler, Hokada και Ross (1972). Η συγκεκριμένη έρευνα αποκάλυψε για πρώτη φορά την σοβαρή υποεκπροσώπηση του γυναικείου φύλου σε κείμενα και εικόνες. Παρόμοια, μεταγενέστερες έρευνες κατέληξαν στο ότι όχι μόνο τα κορίτσια εμφανίζονταν λιγότερο στα παιδικά βιβλία σε σχέση με τα αγόρια, αλλά και ότι συχνά τα δύο φύλα παρουσιάζονταν με στερεοτυπικό τρόπο (Singh, 1998). Πιο συγκεκριμένα, τα αγόρια εμφανίζονταν κυρίως σε ενεργητικούς και δυναμικούς ρόλους, όπως μαχητές και σωτήρες, ενώ απεικονίζονταν ικανά και προσανατολισμένα σε επιτεύγματα. Αντιθέτως τα κορίτσια καταλάμβαναν ως επί το πλείστον παθητικούς ρόλους και απεικονίζονταν συνήθως ως φροντίστριες, μητέρες ή πριγκίπισσες που χρειάζονταν βοήθεια (Temple, 1993). Ακόμη όμως και πιο πρόσφατες έρευνες καταλήγουν σε παρόμοια συμπεράσματα, εφόσον σύμφωνα με τα ευρήματά τους εντοπίζουν, είτε ότι πραγματοποιούνται μικρές αλλαγές στο πέρασμα του χρόνου, είτε ότι οι αλλαγές στον τρόπο απεικόνισης των φύλων συντελούνται με πολύ αργό ρυθμό (π.χ. Gazda, 2015· Lowther, 2014· Heinsz, 2013).

Από τα παραπάνω προκύπτει ότι ακόμη και σήμερα, σε πολλές περιπτώσεις, η παιδική λογοτεχνία απεικονίζει τους αρσενικούς χαρακτήρες με στερεοτυπικό τρόπο, αποδίδοντάς τους παραδοσιακά χαρακτηριστικά αρρενωπότητας, όπως δύναμη,

ανεξαρτησία και επιθετικότητα. Όπως έχει φανεί, η αναπαραγωγή των παραδοσιακών έμφυλων ρόλων μέσω κοινωνικών πρακτικών μπορεί να επηρεάσει σημαντικές πτυχές της καθημερινής ζωής του ατόμου, όπως την επιλογή επαγγέλματος, τις σχέσεις, ακόμη και την γενικότερη συμπεριφορά του (Hamilton *et al.*, 2006). Αναφορικά με τους άνδρες, τα χαρακτηριστικά που τους αποδίδονται παραδοσιακά, σχετίζονται κυρίως με την προσωπικότητα, την σωματική τους διάπλαση και το επάγγελμά τους. Έρευνα έδειξε ότι στις περιπτώσεις όπου η παιδική λογοτεχνία απεικονίζει στερεοτυπικά τα αγόρια και τους άνδρες, τους αναπαριστά δίνοντας έμφαση σε στοιχεία όπως δύναμη, εξουσία και κυριαρχία (Hentschel *et al.*, 2019). Πιο συγκεκριμένα, τα ευρήματα έδειξαν ότι τα στερεοτυπικά χαρακτηριστικά που αποδίδουν συχνότερα τα παιδικά βιβλία στους αρσενικούς χαρακτήρες είναι τα ακόλουθα: οι άνδρες και τα αγόρια είναι 1) αρχηγοί–ηγούνται καταστάσεων, 2) προσφέρουν στην οικογένειά τους, 3) είναι δυνατοί–έχουν σωματική ρώμη, 4) είναι περιπετειώδεις–ταξιδεύουν και εξερευνούν μακριά από το σπίτι, 5) είναι προστάτες–επιδεικνύουν πολλές φορές γενναιότητα, 6) είναι αθλητικοί–επιδίδονται κυρίως σε δραστηριότητες που πραγματοποιούνται σε εξωτερικούς χώρους και απαιτούν έντονη σωματική κίνηση.

Ο μεγάλος αριθμός ερευνών που έχουν πραγματοποιηθεί κατά τις τελευταίες δεκαετίες αναφορικά με την απεικόνιση των φύλων στην παιδική λογοτεχνία, έχει εγείρει ανησυχίες σχετικά με το σεξιστικό περιεχόμενο πολλών παιδικών βιβλίων, καθώς, όπως έχει αποδειχθεί, τέτοιου είδους προκαταλήψεις επηρεάζουν αρνητικά τις αντιλήψεις των παιδιών και την συμπεριφορά τους (Ridgeway *et al.*, 2021). Παρά το γεγονός ότι τα έμφυλα στερεότυπα αδικούν σε μεγάλο βαθμό το γυναικείο φύλο, στο οποίο αποδίδονται κυρίως παθητικοί και δεύτεροι ρόλοι (Guijorro, 2022), δεν μπορούμε να παραβλέψουμε τις εξίσου αρνητικές συνέπειες που προκύπτουν από αυτή τη κατάσταση στην διαμόρφωση της ανδρικής ταυτότητας. Παρόμοια με τα κορίτσια, τα αγόρια καλούνται να φορέσουν ένα στενό κοστούμι, που τους επιτρέπει να έχουν πολύ συγκεκριμένα χαρακτηριστικά προσωπικότητας, τα οποία συχνά δεν ανταποκρίνονται στην ιδιοσυγκρασία τους, με αποτέλεσμα να μην αναπτύσσονται στο μέγιστο των δυνατοτήτων τους και να δυσφορούν.

Ως αποτέλεσμα αυτών των συνειδητοποιήσεων, αρκετοί συγγραφείς και εικονογράφοι παιδικής λογοτεχνίας επιχειρούν να αποδώσουν το ανδρικό φύλο με πιο ελεύθερο και πλουραλιστικό τρόπο, απαλλαγμένο από περιοριστικά κλισέ. Χαρακτηριστική περίπτωση μιας τέτοιας προσέγγισης αποτελεί το εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο *Τα Αγόρια*, το οποίο θα αναλυθεί παρακάτω. Με ποιόν τρόπο όμως μπορούν να εντοπιστούν οι έμφυλες απεικονίσεις σε ένα βιβλίο;

Για τον εντοπισμό της έμφυλης ιδεολογίας ενός κειμένου, η Lissa Paul προτείνει μια εναλλακτική μέθοδο ανάγνωσης της παιδικής λογοτεχνίας. Πιο συγκεκριμένα, στο γνωστότατο βιβλίο της *Reading Other – Ways* (1998), παροτρύνει τον αναγνώστη να θέτει ένα σύνολο ερωτήσεων όπως «πώς;», «πού;», «πότε;», «ποιος;». Όπως υποστηρίζει, μέσα από τέτοιου είδους ερωτήματα αναδεικνύονται τα εναλλακτικά νοήματα μιας αφήγησης. Η προσέγγιση αυτή συνάδει με την θεωρία των πολλαπλών αναγνώσεων αλλά

και των πολλαπλών ερμηνειών, καθώς θέτοντας τα ερωτήματα της Paul, ο αναγνώστης μπορεί να ξεκλειδώσει την σχετική με το φύλο ιδεολογία ενός βιβλίου, η οποία πολλές φορές δεν γίνεται αντιληπτή με μια πρώτη ανάγνωση. Παράλληλα, σύμφωνα με την μεταμοντέρνα προσέγγιση, η οποία συνδιαλέγεται με τον μεταδομισμό, το φύλο δεν προϋπάρχει σαν ουσία αλλά κατασκευάζεται κοινωνικά και ιστορικά, είναι δηλαδή «ένας λόγος που συνδέεται με την εξουσία και συγκροτείται μέσα από την γλώσσα» (Bartholomeaus, 2016, p.5). Επεκτείνοντας αυτή την σκέψη, η Butler υποστηρίζει ότι το φύλο είναι επιτελεστικό, εφόσον προκύπτει ως αποτέλεσμα επαναλαμβανόμενων πράξεων, δημιουργώντας την επίφαση μιας προϋπάρχουσας φυσικής ουσίας. Με άλλα λόγια για την Butler «το φύλο είναι πάντοτε πράττειν, αν και όχι πράττειν ενός υποκειμένου για το οποίο θα μπορούσε να πει κανείς ότι προϋπάρχει της πράξης» (Butler, 1990/2009, p.52).

Πώς επιτελείται λοιπόν η ανδρική ταυτότητα στο παιδικό βιβλίο *Τα Αγόρια*; Με άλλα λόγια, πώς «πράττουν» το φύλο τους οι αρσενικοί χαρακτήρες του βιβλίου και, ως εκ τούτου, τι είδους ταυτότητες κατασκευάζουν μέσα από τις πράξεις τους;

Τα αγόρια

Το εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο *Τα αγόρια*, εκδόθηκε για πρώτη φορά το 2021 στη Μεγάλη Βρετανία, με τον πρωτότυπο τίτλο *The Boys*. Το βιβλίο μεταφράστηκε και κυκλοφόρησε στην Ελλάδα έναν χρόνο αργότερα. Δημιουργοί του βιβλίου είναι η Lauren Ace (συγγραφέας), η οποία προέρχεται από τον εκδοτικό χώρο και η Jenny Lønlie (εικονογράφος). Το πρώτο βιβλίο της Lauren Ace τιτλοφορείται *Τα Κορίτσια*, και όπως γίνεται εμφανές από τον τίτλο του, πραγματεύεται την γυναικεία ταυτότητα. *Τα Αγόρια* αποτελούν το δεύτερο έργο της, το οποίο συνδέεται νοηματικά με το πρώτο, εφόσον και αυτό ασχολείται με τις έμφυλες ταυτότητες, αυτή την φορά όμως από την σκοπιά των αγοριών.

Το βιβλίο δείχνει να απευθύνεται κυρίως σε παιδιά προσχολικής ηλικίας, εφόσον περιέχει μια πλούσια εικονογράφηση και κείμενο μικρό σε έκταση. Η λεκτική αφήγηση είναι απλή, με σύντομες προτάσεις και λεξιλόγιο που μπορεί εύκολα να γίνει κατανοητό από παιδιά μικρής ηλικίας. Η ιστορία έχει ως κεντρικό άξονα την φιλία τεσσάρων αγοριών, η οποία διαρκεί από τα νηπιακά τους χρόνια έως την ενήλικη ζωή. Η πλοκή δεν περιλαμβάνει σκηνές έντονης δράσης, ούτε περιστρέφεται γύρω από ένα συγκεκριμένο συμβάν. Παράλληλα, το κείμενο δεν εμπεριέχει διαλόγους, παρά μόνο τριτοπρόσωπη αφήγηση, η οποία αποπνέει έναν ήρεμο τόνο και λειτουργεί καθαρά περιγραφικά. Έτσι, ο αναγνώστης παρακολουθεί τους ήρωες καθώς περνούν από την παιδική ηλικία στην εφηβεία, και από εκεί στην ενηλικίωση, ακολουθώντας ο καθένας διαφορετικό δρόμο, αλλά μένοντας πάντα φίλοι.

Εξωτερική εμφάνιση

Η εξωτερική εμφάνιση των αγοριών δεν αποτελεί αντικείμενο συζήτησης της κειμενικής αφήγησης, αλλά επικοινωνείται αποκλειστικά μέσω της εικόνας. Το πρώτο στοιχείο που

γίνεται αντιληπτό από τον αναγνώστη είναι ότι οι τέσσερις φίλοι προέρχονται από διαφορετικό φυλετικό υπόβαθρο. Ο Ρέι έχει μελαμψη επιδερμίδα και σκούρα μαλλιά, παραπέμποντας σε λαούς της λατινικής Αμερικής. Ο Νάτι είναι Αφροαμερικανός, με σκούρο δέρμα και μακριά σγουρά μαλλιά πλεγμένα σε κοτσίδες, τα οποία αποτελούν παραδοσιακό χτένισμα της κουλτούρας του. Ο Μπόμπι είναι καυκάσιος, έχει το πιο λευκό δέρμα από όλους και ξανθά σγουρά μαλλιά. Τέλος, ο Ταμ, έχει λευκή, σταρένια επιδερμίδα και μαύρα, πολύ ίσια μαλλιά. Παρά το γεγονός ότι τα τέσσερα αγόρια είναι πολύ διαφορετικά εμφανισιακά, η σωματική τους διάπλαση είναι όμοια, δηλαδή κανένας δεν είναι πιο σωματώδης από τον άλλο, αντιθέτως όλοι τους δείχνουν να έχουν περίπου το ίδιο ύψος και βάρος. Η ομοιότητα αυτή παραμένει σταθερή τόσο στην εφηβεία τους όσο και στην ενηλικίωσή τους. Αυτού του είδους η απεικόνιση πιθανόν δεν είναι τυχαία, καθώς υπονοεί ένα είδος ισότητας μεταξύ των ηρώων και κατ' επέκταση μεταξύ των φυλών του κόσμου. Μια τέτοια πολυπολιτισμική προσέγγιση συνάδει με τις μεταμοντέρνες θεωρήσεις του φύλου, σύμφωνα με τις οποίες η έμφυλη ταυτότητα δεν είναι ενιαία και σταθερή, αλλά προκύπτει μέσα από προσμίξεις με άλλες κοινωνικές κατηγορίες, όπως η εθνικότητα και η φυλή (Enns, 1997).

Ένα άλλο ενδιαφέρον στοιχείο της εξωτερικής εμφάνισης των ηρώων αποτελεί το ντύσιμό τους. Τα αγόρια είναι όλα ντυμένα με παρόμοιο τρόπο. Ο ρουχισμός τους θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ουδέτερος ως προς το φύλο, αφού οι ήρωες φορούν άνετα και πολύχρωμα πουλόβερ, μακό ζακέτες, παντελόνια τζην, ολόσωμες φόρμες και πουκάμισα με ζωηρά σχέδια. Δηλαδή, έναν ρουχισμό που προτιμούν συχνά και τα κορίτσια στα παιδικά και εφηβικά τους χρόνια. Το ντύσιμο των αγοριών βρίσκεται σε συνάρτηση με το σύνολο της εικονογράφησης, η οποία χαρακτηρίζεται από πολλά και χαρούμενα χρώματα σε απαλούς τόνους. Ιδιαίτερη σημασία έχει δε το γεγονός ότι σε κάθε εικόνα, τουλάχιστον ένας από τους τέσσερις ήρωες φοράει κάποιο ρούχο σε ροζ απόχρωση. Η χρήση των χρωμάτων είναι ενδεικτική της ιδεολογίας του βιβλίου, και φαίνεται να λειτουργεί ανατρεπτικά στις στερεοτυπικές αντιλήψεις που θέλουν τα κορίτσια να προτιμούν το ροζ και τα αγόρια το μπλε.

Ενδιαφέροντα

Τα ενδιαφέροντα των αγοριών αποτελούν σημαντική ένδειξη της προσωπικότητας και των δεξιοτήτων τους. Όπως χαρακτηριστικά περιγράφει το κείμενο, «Το καθένα τους είχε διαφορετικό τρόπο να εκφράζεται». Έτσι υπονοείται ότι, παρά το γεγονός ότι είναι όλα συνομήλικα αγόρια, προτιμούν να ασχολούνται με διαφορετικές δραστηριότητες στον ελεύθερο τους χρόνο. «Ο Ταμ έκανε τέχνη με τα πάντα» και «όλοι απολάμβαναν να ακούνε τον Ρέι να παίζει μουσική». «Ο Νάτι δεν πήγαινε πουθενά χωρίς ένα βιβλίο και συχνά τους έλεγε τις δικές του ιστορίες», ενώ «στον Μπομπι άρεσε να μαθαίνει πώς λειτουργούν τα πράγματα και λάτρευε να εξηγεί όσα είχε ανακαλύψει». Τα αγόρια περιγράφονται να αγαπούν διαφορετικά πράγματα, αλλά παράλληλα να σέβεται και να εκτιμάει ο καθένας τους τα ταλέντα των υπολοίπων. Οι καλλιτεχνικές προτιμήσεις των

περισσότερων έρχονται σε αντίθεση με στερεοτυπικές απεικονίσεις που θέλουν τα αγόρια μικρής ηλικίας να προτιμούν όπλα, άρματα και μάχες.

Πέρα από τις αγαπημένες ασχολίες του καθενός, τα αγόρια απεικονίζονται σε πολλές και διάφορες δραστηριότητες τόσο κατά την παιδική, όσο και κατά την εφηβική τους ηλικία. «Ακόμα και όταν δεν ήταν όλοι μαζί, η ζωή των αγοριών ήταν πολυάσχολη και γεμάτη από φίλους, οικογένεια, ενδιαφέροντα και υποχρεώσεις». Μέσα από την εικονογράφηση ο αναγνώστης παρατηρεί το αγόρια να πετάνε χαρταετούς, να κατασκευάζουν γλυπτά στην άμμο, να λένε ιστορίες. Αλλά και όταν είναι χώρια, το κάθε αγόρι περνάει τον χρόνο του διαφορετικά. Ο Ταμ και ο Νάτι απεικονίζονται να παίζουν ποδόσφαιρο (μαζί με δύο κορίτσια), ο Μπόμπι παίζει στο σπίτι με το κουτάβι που του έκαναν δώρο οι γονείς του και ο Ρέι τάζει στην κουζίνα την μικρή του αδερφή. Μεγαλώνοντας, τα αγόρια «έκαναν αυτό που αγαπούσαν χωρίς τους φίλους τους». Ο Ταμ διεύρυνε τις παρέες του και έμαθε να κάνει πατίνι. Ο Μπόμπι ασχολήθηκε με την αναρρίχηση και ο Ταμ άρχισε να ενδιαφέρεται για τα κορίτσια, επιλέγοντας πολλές φορές να παίζει μουσική με την καινούργια του φίλη. Η ευρεία γκάμα ενδιαφερόντων των κεντρικών χαρακτήρων περνάει το μήνυμα στον αναγνώστη πως η αγορίστικη ταυτότητα μπορεί να περιλαμβάνει κάθε είδους ενασχόληση. Πέρα από τις αθλητικές δραστηριότητες εξωτερικού χώρου, οι οποίες αποδίδονται συχνά σε αγόρια στα παιδικά βιβλία, το διάβασμα και η φροντίδα ενός νηπίου, αποτελούν πιο πρωτότυπες αγορίστικες απεικονίσεις, καθώς στερεοτυπικά θεωρούνται κοριτσίστικες ασχολίες.

Καθώς η αφήγηση προχωρά, ο αναγνώστης παρατηρεί τα αγόρια να μεγαλώνουν. «Τα αγόρια έγιναν άνδρες και δημιούργησαν τις δικές τους οικογένειες». Οι τέσσερις φίλοι απεικονίζονται πλέον ως άνδρες σε στιγμές της καθημερινότητας με τα δικά τους παιδιά. Ο Ταμ κάνει περίπατο με τον σύντροφο του, τα δυο τους παιδιά και το σκυλάκι τους. Ο Μπόμπι βάζει πλυντήριο, ενώ η κόρη του παίζει με τα ρούχα που είναι στοιβαγμένα. Ο Ρέι βρίσκεται στην κουζίνα και πλάθει κουλουράκια με τις δύο κόρες του. Τέλος, ο Νάτι, διαβάζει ένα βιβλίο παιδικής λογοτεχνίας στα δύο μικρά παιδιά και τη γυναίκα του, στον καναπέ του σπιτιού τους. Η αφήγηση δίνει μια εναλλακτική εικόνα του ενήλικου άνδρα. Όλοι οι φίλοι έχουν δημιουργήσει οικογένειες και οι ασχολίες τους πλέον περιστρέφονται γύρω από αυτή την συνθήκη. Η φροντίδα των παιδιών, η ενασχόληση με την κουζίνα και τις δουλειές του σπιτιού αποτελούν μέρος της παραδοσιακής γυναικείας ταυτότητας, γεγονός που έχει αφομοιωθεί εδώ και χρόνια από την παιδική λογοτεχνία (Richard, 2017). Η ανατρεπτική αυτή εικόνα περνάει το μήνυμα στον αναγνώστη ότι είναι φυσικό για έναν άνδρα που έχει οικογένεια να ασχολείται με το σπίτι και τα παιδιά.

Συναισθήματα

Παρά το γεγονός ότι το κειμενικό μέρος του βιβλίου είναι μικρό σε έκταση και δεν εμβαθύνει τις περιγραφές του, τόσο το κείμενο όσο και οι εικόνες απεικονίζουν ενίοτε την συναισθηματική κατάσταση των κεντρικών χαρακτήρων. Αρχικά, αυτό που γίνεται σαφές από τις εικόνες καθ' όλη την διάρκεια της αφήγησης είναι ότι οι ήρωες διατηρούν

μια τρυφερή σχέση μεταξύ τους, εφόσον απεικονίζονται συχνά να είναι αγκαλιασμένοι τόσο στις ευχάριστες όσο και στις δυσάρεστες στιγμές. Παράλληλα, κατά την προεφηβεία, τα αγόρια απομακρύνονται καθώς αναζητά το καθένα την ταυτότητα του, γεγονός που φαίνεται να τους στενοχωρεί. «Τα αγόρια ήξεραν ότι θα έπρεπε να νιώθουν άνετα να μιλήσουν για τα συναισθήματά τους αλλά δεν ήταν εύκολο ... Ωσπου συνειδητοποιήσαν ότι έχουν ο ένας τον άλλον και ότι ο πιο γενναίος τρόπος για να αντιμετωπίσει κανείς τα προβλήματά του είναι μιλώντας και ακούγοντας». Έτσι, «ξαναέγιναν υπομονετικοί και ευγενικοί μεταξύ τους όπως παλιά». Το κείμενο εξηγεί πως είναι σημαντικό για τα αγόρια να αναγνωρίζουν τα συναισθήματά τους και να τα εκφράζουν. Η υπομονή κι η ευγένεια, παρά το γεγονός ότι αποτελούν απαραίτητα στοιχεία μιας καλής σχέσης, δεν είναι σύνηθες να αποδίδονται σε αρσενικούς χαρακτήρες, οι οποίοι κατά κανόνα απεικονίζονται πιο παρορμητικοί και δυναμικοί (Hamil *et al.*, 2020).

Μια άλλη πολύ ενδιαφέρουσα απεικόνιση είναι αυτή του Μπόμπι, ο οποίος εμφανίζεται σε δύο εικόνες του βιβλίου με δάκρυα στα μάτια. Στη πρώτη περίπτωση κλαίει για τον σκύλο του που πέθανε, ενώ στη δεύτερη δακρύζει από χαρά στον γάμο του φίλου του. Και στις δύο περιπτώσεις, ο ήρωας φαίνεται να περιβάλλεται από αγάπη, αφού περιστοιχίζεται από τους αγαπημένους του φίλους, οι οποίοι μοιράζονται παρόμοια συναισθήματα. Η ευσυγκίνητη φύση του ήρωα αποτελεί αναμφισβήτητα μια προοδευτική απεικόνιση ανδρικής ταυτότητας, ιδιαιτέρως αν λάβουμε υπόψη ότι και στις δύο εικόνες ο Μπόμπι είναι ενήλικος άνδρας.

Σεξουαλικός προσανατολισμός

Ο διαφορετικός σεξουαλικός προσανατολισμός αποτελεί μια σχετικά πρόσφατη θεματολογία της νεωτερικής παιδικής λογοτεχνίας, κυρίως του εξωτερικού. Παρόλο που το βιβλίο δεν στέκεται κειμενικά στις σεξουαλικές προτιμήσεις των χαρακτήρων, μέσα από τις εικόνες του παρουσιάζει διαφορετικά οικογενειακά σχήματα. Αρχικά, ο Νάτι απεικονίζεται κατά τα παιδικά του χρόνια στο σπίτι με τις δύο μητέρες του. Οι γυναίκες εμφανίζονται αγκαλιασμένες στο παιδικό του δωμάτιο, εκφράζοντας από κοινού το ενδιαφέρον τους για τις ανησυχίες του γιού τους. Στη συνέχεια του βιβλίου, ο Ταμ παντρεύεται με τον αγαπημένο του, έχοντας στο πλευρό του όλους τους φίλους του. Σε μία άλλη εικόνα, ο Ταμ με τον σύζυγό του απεικονίζονται με τις δύο κόρες τους να κάνουν περίπατο. Μέσα από την εικονική αφήγηση γίνεται σαφές ότι η σεξουαλική προτίμηση ομόφυλου ατόμου ενίοτε αποτελεί μέρος της ανδρικής ταυτότητας. Τέτοιου είδους απεικονίσεις βοηθούν το παιδί να αντιληφθεί ότι τόσο η έννοια του φύλου, όσο και αυτή της οικογένειας δεν είναι μονοσήμαντες. Επιπροσθέτως, η απεικόνιση διαφορετικών έμφυλων ταυτοτήτων (όπως οι ΛΟΑΤΚΙ) στην παιδική λογοτεχνία έχει φανεί ότι μπορεί να ενισχύσει την ενσυναίσθηση των παιδιών και το σεβασμό τους για το διαφορετικό (McNinch & Lewis, 2015).

Συμπεράσματα

Το εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο *Τα αγόρια*, αποτελεί ένα εξαιρετικό παράδειγμα νεωτερικής παιδικής λογοτεχνίας, όπου με τρόπο απλό και ανεπιτήδευτο πραγματεύεται την σύγχρονη ανδρική ταυτότητα. Μέσα από τη συνέργεια οπτικής και λεκτικής αφήγησης, το μικρό παιδί – αναγνώστης μαθαίνει ότι το φύλο δεν είναι μονολιθικό. Τα αγόρια μπορούν να φοράνε όλα τα χρώματα του ουράνιου τόξου και να ασχολούνται με όποια δραστηριότητα τα ευχαριστεί, είτε αυτή είναι αθλητική, είτε στατική στο σπίτι. Οι άνδρες είναι φυσικό να κλαίνε, όταν το αισθάνονται. Ακόμη, μπορούν να είναι ευαίσθητοι, τρυφεροί, να ασχολούνται με το νοικοκυριό και να φροντίζουν τα παιδιά τους. Ενίοτε δε, οι άνδρες μπορούν να ερωτευτούν άνδρες. Τέτοιου είδους χαρακτηριστικά δεν αλλοιώνουν την ανδρική τους υπόσταση, όπως υπονοείται με σαφήνεια από το βιβλίο. Η θέση αυτή γίνεται εμφανής από την αφηγήτρια, η οποία αναφέρεται στους ήρωες αποκαλώντας τους κατά βάση αγόρια και άνδρες, αποφεύγοντας να τους κατονομάζει. Έτσι, θυμίζει συνεχώς στον αναγνώστη ότι όσα εκτυλίσσονται στο βιβλίο, αποτελούν μέρος της ανδρικής ταυτότητας.

Όπως αναφέρει η Κανατσούλη (2008: 249) για τα βιβλία που λειτουργούν με τον παραπάνω τρόπο, «αυτό που έχει σημασία, τουλάχιστον στη λογοτεχνία, δεν είναι η τυποποίηση των ανδρικών χαρακτηριστικών, αλλά η ανάδειξη της κάθε ξεχωριστής ανδρικής ή αγορίστικης υποκειμενικότητας». Μέσα από τέτοιου είδους διευρυμένες έμφυλες απεικονίσεις, τα παιδικά βιβλία μπορούν να διαταράξουν παγιωμένες κοινωνικές νόρμες, όπως η ηγεμονική αρρενωπότητα και η ετεροκανονικότητα, οι οποίες διαιωνίζουν την ιεραρχία των ταυτοτήτων, οδηγώντας σε διακρίσεις και ρατσισμό (Ryan, Patraw & Bednar, 2013). Αυτό συμβαίνει καθώς, όπως έχει φανεί, οι αφηγήσεις οι οποίες απεικονίζουν πιο ισότιμες και ευέλικτες έμφυλες ταυτότητες, επιδρούν θετικά στα παιδιά, βοηθώντας τα να μειώσουν τις στερεοτυπικές τους αντιλήψεις αναφορικά με τους ρόλους των φύλων (Steyer, 2014). Το παιδικό βιβλίο λοιπόν, φαίνεται πως έχει την δυνατότητα να ανανοηματοδοτήσει έννοιες όπως το φύλο, στις συνειδήσεις των παιδιών (Αγγελάκη, 2022), διευκολύνοντάς τα να αναπτύξουν πιο ολοκληρωμένες προσωπικότητες ως ενήλικες, διαμορφώνοντας ταυτότητες συμβατές με την ιδιοσυγκρασία τους αλλά και σεβόμενα τις ταυτότητες των άλλων.

Βιβλιογραφία

Ελληνική

Αγγελάκη, Ρ., Τ. (2022). Πρότυπα γυναικών στα σύγχρονα παιδικά βιβλία γνώσεων. Καταρρίπτοντας την έμφυλη ιδεολογική διχοτομία στον χώρο των Επιστημών. *Διάλογοι! Θεωρία και πράξη στις επιστήμες αγωγής και εκπαίδευσης*, 8, 285-302.

<https://doi.org/10.12681/dial.30585>

Κανατσούλη, Μ. (2008). *Ο ήρωας και η ηρωίδα με τα χίλια πρόσωπα: Νέες απόψεις για το φύλο στην παιδική λογοτεχνία*. Αθήνα: Gutenberg.

Ξενόγλωσση

- Aina, O., & Cameron, P. A. (2011). Why does gender matter? Counteracting gender stereotypes with young children. *Dimensions of Early Childhood*, 39(3), 12-20.
- Bartholomeaus, C. (2016). Feminisms, Postmodern. In N. Naples (Ed.), *The Wiley Blackwell Encyclopedia of Gender and Sexuality Studies*, Volume 2. Chichester, West Sussex: John Wiley & Sons.
<https://doi.org/10.1002/9781118663219.wbegss411>
- Bem, S. (1983). Gender Schema Theory and Its Implications for Child Development: Raising Gender-Aschematic Children in a Gender-Schematic Society. *Sign*, 8(4), 589-616.
- Brower, A. (2016). *Gender Roles and Gender Stereotypes in Four Newbery Award Winning Books*. Unpublished master's thesis, The University of Southern Mississippi. Hattisburg, MS.
- Burr, V. (2003). *Social Constructionism* (2nd edition). London: Routledge.
- Butler, J. (1990/2009). *Αναταραχή Φύλου: ο φεμινισμός και η ανατροπή της ταυτότητας* (Γ. Καραμπελας, μτφρ.). Αθήνα: Αλεξάνδρεια.
- Enns, C., Z. (1997). *Feminists Theories and Feminist Psychotherapies*. New York: Harrington Park Press.
- Gooden, A., & Gooden, M. (2001). Gender Representation in Notable Children's Picture Books: 1995-1999. *Sex Roles*, 45(1-2), 89-101.
- Guijorro, J. (2022). Gender stereotypes and their impact on children. *Journal of Gender Studies*, 25(3), 456-478.
- Hamil, M. L., Ruble, D. N., Tamis-LeMonda, C. S., Zosuls, K. M., Lurye, L. E., & Greulich, F. K. (2020). Boys' and girls' gender-role attitudes and behavior across the transition to adolescence. *Developmental Psychology*, 56(4), 735-749.
- Hamilton, M., Anderson, D., Broaddus, M. & Young, K. (2006). Gender stereotyping and Under-representation of Female Characters in 200 Popular Children's Picture Books: A Twenty-first century Update. *Sex Roles*, 55, 757-765.
- Hassinger-Das, B., Dore, R. A., Aloisi, K., Hossain, M., Pearce, M., & Paterra, M. (2020). Children's reality status judgments of digital media: Implications for a COVID-19 world and beyond. *Frontiers in Psychology*, 11.
<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.570068>
- Hentschel, T., Heilman, M. E., & Peus, C. V. (2019). The multiple dimensions of gender stereotypes: A current look at men's and women's characterizations of others and themselves. *Frontiers in Psychology*, 10.
<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.00011>
- Holmes, M. (2007). *What is gender? Sociological approaches*. London: Sage Publications.
- Huck, C. S. (2006). Picture book power: What's in a picture? Thinking and talking about pictures in picture books. *Australian Journal of Language and Literacy*, 23(1), 16-27.

- Jung, C., G. (1953). *"Anima and Animus" Two Essays on Analytical Psychology*. New York: Pantheon.
- Kidd, W. (2002). *Culture and Identity*. Basingstoke: Palgrave.
- Lehr, S. (2001). *Beauty, Brains and Brawn: The Construction of Gender in Children's Literature*. Heinemann.
- Martin, A. J., Ruble, D. N., & Fivush, R. (2017). The development of gender stereotyping: A social-cognitive perspective. *Child development*, 88(2), 383-396.
- McCabe, J., Fairchild, E., Grauerholz, L., Pescosolido, B., & Tope, D. (2011). Gender in Twentieth Century Children's Books: Patterns of Disparity in Titles and Central Characters. *Gender and Society*, 25(2), 179-226.
- McNinch, J., & Lewis, S. (2015). Representations of LGBTQ+ characters in children's literature: promoting inclusivity and empathy in education. *Journal of LGBT Youth*, 12(2), 112-128. <https://doi.org/10.1080/19361653.2015.1024623>
- Nikolajeva, M. (2003). Verbal and visual literacy: The role of picturebooks in the reading experience of young children. In N. Hall, J. Larson, & J. Marsh (Eds.), *Handbook of early childhood literacy* (pp. 246-255). Sage Publications.
- Paul, L. (1998). *Reading Other-Ways*. Woodchester: The Thimble Press.
- Plumm, K. M. (2018). Technology in the classroom: Burning the bridges to the gaps in gender-biased education? *Computers & Education*, 50, 1052-1068.
- Richard, M. (2017). Gender stereotypes in children's literature. *Children and Libraries*, 15(1), 20-25.
- Ridgeway, C., Correll, S., & Krook, M. (2021). Gender stereotyping and gender inequality: A systematic review of interventions. *Psychological Bulletin*, 147(1), 1-36.
- Ryan, C., Patraw, J. M., & Bednar, M. (2013). Discussing princess boys and pregnant men: Teaching about gender diversity and transgender experiences within an elementary school curriculum. *Journal of LGBT Youth*, 10(1), 83-105. <https://doi.org/10.1080/19361653.2012.742046>
- Steyer, I. (2014). Gender representations in children's media and their influence. *Campus Wide Information Systems*, 31(2/3), 171-180.
- Singh, M. (1998, November). *Gender issues in children's literature* (ERIC Digest No. ED424591). ERIC. Retrieved July 11, 2011, from <http://www.indiana.edu/~reading/ieo/digests/d135.html>
- Taylor, F. (2003). Content Analysis and Gender Stereotyping in Children's Books. *Teaching Sociology*, 31(3), 300-311.
- Temple, C. (1993). What if 'Beauty' had been ugly? Reading against the grain of gender bias in children's books. *Language Arts*, 70(2), 89-93.
- Weitzman, L. J., Eifler, D., Hokada, E., & Ross, C. (1972). Sex-role socialization in picture books for preschool children. *American Journal of Sociology*, 77, 1125-1150.

KEIMENA/TEXTS

Children's literature E-journal

**KEIMENA για την έρευνα, τη θεωρία, την κριτική και τη διδακτική
της Παιδικής και Εφηβικής Λογοτεχνίας, τεύχος 43^ο, 01/07/2025, ISSN: 1790-1782**

Zhan, J. (2010). Studies of Male Identity in the West: A Theoretical Overview.
Comparative Literature: East and West, 13(1), 125-134.